

*Др Љубица М. Зјалић,
Виши научни сарадник
Економског института Београд*

UDK 332.012.32

Преструктурирање привреде у контексту власничке трансформације данас

Резиме

Услови које намеће транзиција и власничка трансформација вишеструко утичу на (технолошко) реструктурирање привреде. То су динамички, али недовољно познати, већином нови процеси. Неки механизми економске регулације, намењени да помогну реструктурирање привреде и власничку трансформацију, углавном, не остварују своју функцију, а уз то још сужавају избор за то потребних опција. Тако се и намеће питање када завршити власничку трансформацију, пошто се (технолошко) реструктурирање привреде не одвија по некој одређеној динамици, због недовољних инвестиционих улагања, недовољног коришћења капацитета и др. То доводи до успоравања власничке трансформације, али (и) до (не)успостављања односа између намере да се крене у очекивану власничку трансформацију и ризика који она доноси што, опет, доводи да се одлаже власничка трансформација, јер се ипак приклонити околностима у којима има толико неизвесности. Решавање таквих проблема не би смело да доведе до блокаде, али је потребан сипраијејски опрез, тим пре што већ саме околности указују да се стално морају имати у виду збивања на подручју (технолошко) реструктурирања, да се не изведу на видело многе друге ипак, као што је незапосленост. Власничка трансформација треба да се заврши када то буде могуће

и да буде одговарајућа. У схваћању тих проблема, можда је реч о променама у разумевању процеса у које њек треба значајније да се улази, али сасвим ојрезно.

Кључне речи: *преструктурирање, власничка трансформација, привреда, транзиција, независност, инвестиције*

Увод

У свету који се непрестано мења и развија, осећа се потреба за хармоничним, квалитетним и стабилним условима, неопходним за проучавање, стварање и развијање технолошких и моралних стандарда, потребних да се, у што већој мери, људима понуди све најбоље. А то најбоље значи да у XXI веку ти стандарди, у извесном степену, морају бити прилагодљиви и отворени да би се могли модернизовати, адаптирати, побољшати или заменити уколико то захтевају промене услова, технологије или тржишта пошто не треба робовати ни једном створеном концепту, већ решавати горуће проблеме. Зато се откривање важности преструктурирања привреде и повлачење паралеле са власничком трансформацијом, уколико преструктурирање чини технолошку основу за успешну власничку трансформацију, идентификује са успешним функционисањем привреде у условима транзиције. Тачније речено, преструктурирање привреде као стваралачки пут осветљено је власничком трансформацијом, и у великој мери, је разумевање необичности, тежине и пута без колебања, без попуштања и узмицања пред догађајима, усмереним на осветљавање транзиције и глобализације.

За представљање процеса власничке трансформације данас потребно је, свим средствима (посебно научним) да се обезбеди да као крајње логичан резултат испливају природа, карактер, смисао и порука да се актуелна власничка трансформација посматра у реалистичком смислу са разумевањем онога од јуче (или прекјуче), па и од пре десет година. Сматра се да за све то, можда, нема довољно разумевања, иако је то све у епицентру догађаја, али се у то може јасно и прецизно ући, ако се укаже на већ познате резултате ових слојевитих догађања. По свему судећи, без оваквог приступа се више и не може, тим пре што се већ у власничку трансформацију ушло, па се мора саопштити истина заједно с поступком или процедуром доласка до истине. А треба се присетити и мисли која је записана у Јустинијановим "Институцијама": "Поштено живети, другоме не шкодити, сваком своје дати". У томе и јесте величина изазова и тежиште задатка који ваља, попут чвора, разрешити на интелектуалном и акционом нивоу.

Преструктурирање привреде

Преструктурирање привреде, могло би се рећи, први је корак ка подстицању њеног развоја. При томе је најважније шта се подразумева под преструктурирањем привреде, јер од тога зависи и приступ преструктурирању.¹⁾ На преструкту-

рирање привреде се данас гледа и из других углова при чему се промене у привреди сматрају покретачима укупног развоја сваке земље. Са тог аспекта може се уочити колика је улога технологије у реструктурирању привреде. Концентришу се, зато, све снаге да се убрза ритам развоја и превазиђу структурне неусклађености и дисхармонија нагомилане током ранијег периода. А структурне промене на технолошкој основи су битно квалитетно обележје у развоју привреде, јер реструктурирање привреде не значи само физичку (било у краткорочном или у дугорочном периоду), него суштину промену. Важно је како ће се (рад) организовати, ко ће га обављати и која знања треба поседовати [4, А4-6]. Па, реструктурирање привреде се специфично одвија и због структуре ресурса и расположиве количине природних извора, због величине домаћег тржишта, идентификације подручја на којима се може располагати масом материјалних и људских ресурса. У тим оквирима треба сагледати да реструктурирање привреде може допринети снажној афирмацији тржишних кретања, развоју тржишне привреде и бржем укључивању у шире интеграционе процесе. То, управо, зато што се снажни процеси либерализације одвијају не само кроз глобализацију светске привреде и транзицију, већ и у оквиру регионалних аранжмана, у којима су негативни ефекти за земље у транзицији, по правилу, мањи [5, 1]. Ширење тржишне поделе рада, реалокације фактора, побољшање положаја привреде и др., су уобичајени аргументи за реструктурирање привреде. Пошто се тиме подстиче размена и производња и пошто кроз размену, у начелу, добијају сви који се у њу укључују, произлази да реструктурирање привреде користи (доприноси) свим учесницима. А реструктурирање је битан фактор убрзања транзиционих процеса. Најбоље пролазе оне земље у којима је, на технолошким процесима, засновано реструктурирање, што је битно не само за ефикаснији унутрашњи развој, већ је и услов за успешну сарадњу са светом. А сам концепт реформи, који почива на успостављању стимулативног економског окружења, као и отворености према економској сарадњи, прелама се кроз властичку трансформацију и реструктурирање привреде.

И универзитети су се изменили да би се одржао корак са модерним начином живота у овом веома динамичном времену. Високо образовање се трансформисало од привилегија друштвене елите у масовну активност и постало је глобални феномен "учење током целог живота" [16, 52]. Тако високо образовање мора да одговори на нове захтеве како би створило добре професионалце уместо незапослених дипломаца. Од суштине је важности да садржај програма буде вођен оним што студенти "треба да знају". Ова потреба ће "натерати" професоре да уђу у

1. "Технолошке промене су у основи структурних промена. Па, предузећа треба реструктурирати, отворити нова, гасити (нека) постојећа, мењати производне програме. Предузећа која су у процесу ревитализације редуковати на знатно мање капацитете од постојећих тако, да се мало уложи, брзо обрне и поново уложи, да би се постигла (одржала) истинска развојна функција." - Види. Др Љубица М. Зјалић: *Реструктурирање као услов за функционисање привреде*, прилог у монографији: "Раст, структурне промене и функционисање привреде Србије", редактор др Милан Илић, Економски факултет у Крагујевцу и Економски факултет у Нишу, Крагујевац, 1998, стр.

перманентну обнову теорије, техника и процеса да би држали корак са знањем које се производи унутар и ван универзитета. Програми ће бити сачињени на основу иновација, свежег знања и последњих технологија учења и образовања, да би високо образовање еволуирало према моделу по коме ће професори и студенти бити перманентни ученици. То је зато што универзитет, пре свега, мора да научи људе да размишљају, да користе здрав разум и да дају слободу креативној имагинацији,²⁾ јер их поверење у снагу технолошке револуције на то наводи. Без тога је веома тешко очекивати било какав брз продор на светско тржиште, мада су битни начини којима се преструктурирање одвија.

Треба подсетити да је врло тешко преструктурирати предузећа, поготово велика, која нису (технолошки) посебно атрактивна, јер корените привредне реформе које транзиција доноси подразумевају, пре свега, снажан развој тржишта и подстицање развоја тржишне привреде. Карактер и дубина свих преокрета морају да буду учињени тако да би се привреда, истински, делотворно укључила у релевантно међународно окружење и тако отворила пут потребној модернизацији, па и преструктурирању. Друштво се, ипак, мења брже него *сџрукџуре* које је исто то друштво креирало, па знање заостаје за овим променама. Недостаје карика између образовања и света рада.³⁾ Можда је то зато што тржиште није способно да адекватно предвиди тип професионалца који ће бити потребан (посебно у мултинационалним компанијама) у сектору високих технологија и у услужном сектору, нити је у стању да идентификује професионалне квалитете који ће бити потребни за десет, а у многим случајевима ни за пет година. Због тога се и констатује да високо образовање не успева да обезбеди знања која тржиште захтева. То, управо, показује колико је тешко предвидети промене у раду на почетку XXI века. Оно што се очекивало 2001. године десило се још крајем деведесетих година XX века. Тако ће информационе и комуникационе технологије захтевати нове квалификације, које ће морати стално да се унапређују.⁴⁾ Стога се преструктурирање привреде мора оријентисати према новим технологијама, које омогућавају бољу ефикасност.

2. Час. Меридијани бр. 3-4/1999, стр. 68.; Треба подсетити да као што постоји скала *Алфреда Бинеа* за мерење интелигенције, тако постоји и текст за мерење *инџуиције*. Сматра се да је интуиција способност доношења исправних закључака на основу малог броја информација. - Политика од 1. XI 2000, стр.
3. Истраживања о односу између високог образовања и тржишта радне снаге показује да, изгледа, не постоји веза између повећања нивоа знања професионалаца и промена на тржишту радне снаге. Мада тржиште несумњиво захтева основне вештине и знање, оно такође придаје све већу важност емоционалним и психолошким ставовима будућих запослених, који су врло лоше припремљени за услове рада у стварном свету и показују врло мало креативности, прилагодљивости и флексибилности. - Час. Меридијани бр. 3-4/1999, стр. 66.
4. Нове професије у хуманистичким наукама, попут "лудикадологије" која обједињује психологију, педагогију, информационе науке и технологију образовања, игре и програме креативности замениће стари приступ проучавању једне једине дисциплине. Тако ће велике промене на пољу запошљавања захтевати повећану интердисциплинарност, оживљавање дисциплина заснованих на етици и естетици. - Ч. Меридијани бр. 3-4/1999, стр. 68.

Једна од основних дилема приликом власничке трансформације тиче се питања шта прво урадити: реструктурирати привреду или извршити власничку трансформацију? Све ово, ипак, указује да реструктурирање привреде (предузећа и банака) треба обавити пре отварања поступка за власничку трансформацију да би се сачувао квалитет радне снаге (запослених),⁵⁾ јер увођење строгих принципа тржишне привреде изазваће оне проблеме које са собом носи капиталистички начин производње.⁶⁾ У овим условима "мора се писмено мислити" [22, 68]. А како реструктурирање привреде заузима кључно место у остваривању повећане конкурентности и повећању запослености, увођење конкуренције је битно за повећање степена ефикасности пословања и рационалне употребе ресурса. [8, 12].

Почетак власничке трансформације је био неадекватан и допринео је осиромашењу земље, па се то и даље наставља, а изгледа да се то одвија под притиском промена и зато је важно да се матица догађања опет не усмери у истом (погрешном) правцу - у џепове оних који су се снашли у вртлогу тих догађаја, којима је то било приступачно, за разлику од оних којима није.⁷⁾ Данас се, можда, треба враћати на реторику, чији је значај вишеструк. Помоћу реторике се разрачунава (не обрачунава) са стварношћу.⁸⁾ Верује се да би обнова реторике у модерном, технолошки и логички моћном, а у духовном прилично скученом времену, моћно утица-

5. Треба се подсетити на изјаву Хенрија Форда. Када су га питали колика би била штета ако му разоре фабрику аутомобила (у II свет. рату) одговорио је: "Уколико би били спасени радници, штета би била брзо надокнађена. И да можемо да купимо сву опрему, да имамо све услове за рад, неће нам вредети кад више нема ко врхунски да ради". - Политика од 6. XI 2000, стр. 9. На ово се надовезују, свакако, врхунски резултати које су постигли наши биолози јединствени у свету, који су открили да "у хелијском једру постоји посебна врста миозина" - протеина који покреће поједине хелијске структуре ("моторна активност"). На ово откриће се одавно чекало (а *миозин* је откривен још 1920. год., али постоји више врста овог протеина), али ово откриће лежи у основи процеса стварања рибонуклеуске киселине - кад год се хелија креће *миозин* делује. - Политика од 19. XI 2000, стр.
6. За нашу земљу, као и за Европску унију карактеристично је да не би прихватила тржиште рада по узору на САД. Никако им не одговара менталитет "HIRE and FIRE" (запосли па отпусти). - Milton Fridman, Интервју "Der Spiegel", цит. према Економска политика бр. 2534 од 13. XI 2000, стр. 27.
7. Треба подсетити и на упутства за власничку трансформацију, која су се нашла уместо законских параграфа и са њима се вл. трансформација "прославила". Та упутства су подстакла да се власничка трансформација одвија брзо, да не би стигла нова законска решења која би је оспорила. Нису је оспорила, него зауставила, а оно што је било вредно доведено је до уништења. Зато су аутори тих и таквих упутстава *одговорни* што се мала група људи, првенствено директора предузећа, обогатила, а већина становништва је осиромашена и све је сиромашнија. - Економски институт: "Основи програма реструктурирања привреде и приватизације", Београд, 20.IX 1995. стр.
8. А моћ реторике састоји се и у томе да се нека ствар прикаже *конкретно*, тј. у вези с људима и вишезначности која настаје из разноликих историјских ситуација, па реторика представља оно што је заједничко свим људима и што све људе обавезује да свој свет граде уз активно и свесно учешће сваког појединца. Цицерон, велики римски говорник, истицао је да је *реч* светло које обасјава ствари и омогућује њихово јављање у различитим значењима. - Др Љубомир Тадић: "У матици кризе", Чигоја, Београд, 1999, стр. 22.

ла на власничку трансформацију. Полази се, свакако, од примата будућности над прошлошћу и садашњошћу.⁹⁾ И из тога, свакако, проистиче да је основни задатак преструктурирања привреде у целини раст производње која ће задовољити домаће потребе (и на основу технолошког преструктурирања), побољшати квалитет производа и проналазити пут за извоз.

Уколико се пође од уобичајених критеријума за вредновање важности преструктурирања привреде на остале секторе (утицај на запосленост и степен извозне пропульзивности) добија се карактеристична слика стања домаће привреде, која је далеко од задовољавајуће.

Власничка трансформација - значај и потреба

О власничкој трансформацији може се говорити као о идеји и о пракси у току. Као идеја код нас се појавила у моменту нужде, када је нашу земљу захватио талас транзиције (која траје приближно деценију). Транзиција је, у основи, процес свеобухватног прилагођавања структурног, институционалног и организационог поретка дате привреде (друштва) у складу са доминантним категоријама, стандардима, механизмима и правилима међународног окружења [28, 36].

О власничкој трансформацији у току, која је изазов и ризик, може се говорити са аспекта остварених резултата и колико је то брз или спор процес. Том изазову и ризику треба се препустити да се трезвено сагледа смисао догађаја. На испиту су способност антиципације и прогнозе.¹⁰⁾ А, најтеже је ваљано пратити рађање, генезу, сазревање и победу неке идеје. Па, када је у питању идеја о власничкој трансформацији, региструје се и инсистира на уверљивости тога догађаја, показује или описује догађај. Када је, пак, у питању власничка трансформација у току, нагласак је на *знању*, тумачењу и примени тога знања. А примена, треба додати и то, нерадо прихвата већ виђено на неком другом месту због велике могућности манипулације и монтаже. Без овога присуства, по свему судећи, више се не може. Никако се не може оспоравати глобализација, транзиција, преструктурирање привреде, па ни власничка трансформација, јер је чињеница да оне данас нису исте, какве су биле пре десет година. Битан је приступ. То, посебно, произлази из идејних сукоба који су се догодили у југоисточној Европи, па ови процеси а, посебно власничка тран-

9. Према Сократу, грађанин "полиса" (тј. сваке заједнице) мора бити припремљен за добро унутрашњим преображајем, самосавлађивањем и самоупознавањем. То понирање у *себе* је онај унутрашњи процес ослобађања. Сократово доба почива на темељима античке заједнице. Ново доба разликује се управо у том типу индивидуума издвојеног из заједнице и окренутог у своју приватност. - цит. према др Љубомир Тадић: "У матици кризе", Чигоја, Београд, 1999, стр. 54.

10. Треба имати у виду познату изреку: "У добру се не понеси, у злу се не понизи", цит. према др Љубомир Тадић: *У матици кризе*, Чигоја, Београд, 1999, стр. 5. Ако се томе дода: "Живот учи оне, који га проучавају".-Задужбина бр. 52/2000, стр. 15.

сформација, нису настали, на пример, духом просветљености, него "кидањем друштвеног ткива и некадашњег поретка ствари, сломом дириговане 'командне' привреде". Трансформација је, у основи, била дивља (лоповска) и обављала се по више метода, али се у суштини сводила на два. Први је потцењивање вредности имовине предузећа, било да је продајна цена нижа од реалне, било да се делови или цело предузеће изнајмљују другима по прениској закупнини. Такву власничку трансформацију омогућују некомплетни или лоши закони. Други метод спонтане власничке трансформације је декапитализација друштвених/државних предузећа која се, првенствено, изводи увећањем зарада запослених на нивоу изнад нормалног, што доводи до губитака и смањења капитала предузећа^[17, 63]. Обратно од тога тек је та баштина остала делимично да "мирује" целу деценију, пре него што се уопште сада поновно активира. Сада би тек требало изграђивати оно што се назива власничком трансформацијом зато што се томе процесу прилазило опонашањем земаља у транзицији, па су све те мисли и поступци били атрактивни и добијали су сјај дубине. А тек сада се открива тај "златни трезор" и треба да се изгради оно што се назива власничка трансформација за наше услове и (наше) потребе.

Од тога времена, у судару са модерним рационализмом, власничка трансформација је пролазила кроз наизменичне фазе успона и падова, позитивног и негативног усмерења, јер је то удар на читав низ уобичајених проблема^[14, 10], који су постали озлоглашени по својој отпорности на сва досадашња појединачна решења. А то је велики "пакет" реформских мера, јер је за макрорегулацију потребан радикални хируршки рез, а овде се ради о еволуционом процесу.

Усвајајући Законе о власничкој трансформацији (њих више) и Закон о предузећима, наша земља се запутила дугом стазом сарадње са променама, које се код нас морају обавити.¹¹⁾ А све су оне, у основи, закочиле власничку трансформацију

11. Програм реформи од 1996. у Републици Србији укључио је израду новог концепта власничке трансформације, што је операционализовано доношењем Закона о својинској трансформацији ("Службени гласник Р.Србије" бр. 32/97.). Разрађена су начела савезног Закона о основама промена власништва друштвеног капитала ("Службени лист СРЈ" бр. 29/96). Акценат није дат само на власничку трансформацију већ, ослањајући се на Закон о предузећима, и на новом моделовању предузећа. Други круг власничке трансформације у Србији треба да омогући завршетак започетих процеса власничке трансформације фирмама у којима је тај процес по ранијим прописима отпочео, као и да прошири њихово дејство на незахваћени део привреде. Спровођење овог Закона излази из оквира интерног акционарства заступљеног код раније трансакције и стварају се услови за формирање новог облика и организације тржишта за промет стеченим акцијама. Отпочињање трговине акцијама је припремљено, новим законом о тржишту хартија од вредности, чије се доношење ускоро очекује. На овај начин се стварају услови да, и у нашој земљи, тржиште капитала буде потпуно отворено и јавно у складу са светском праксом, што је у функцији јачања поверења, заштите инвеститора, али и емитената. Управо то поверење може да понуди најављени нови закон о својинској трансформацији. Овде је важно уверење запослених да неће остати без посла, ако се уђе у власничку трансформацију. А то значи да се прво обави реструктурирање привреде, па онда власничка трансформација. - види: Право и привреда бр. 5-8/2000, стр. 403 и 402.

или је, баш та трансформација закочила друге процесе и промене. То је, са ове дистанце, могуће, можда, баш сада уочити. Заиста се увек остаје на оној тачки, на којој су се испреплитале бројне и комплексне препреке и остаће све док се не нађе неки бољи путоказ да се то боље реши у самом процесу трансформације, а не да се уважавају неке сугестије споља. Дода ли се томе и неадекватна правна регулатива из које је, с правом се може рећи, произашла шпекулантска и нехумана власничка трансформација, још јаснији бивају разлози зашто се тај процес тако дуго и одлаже. И када се грешило као да се није хтело да се то сагледа са више страна. Ако се томе дода Хегелово мишљење (наводимо га по сећању) "када један друштвени поредак дође у сукоб са својом 'истином', онда он може бити најлакше нападнут" [22, 127]. То је, ипак, имало своју дубоку димензију, јер се оцењивало да у овим променама, транзиција нема битног значаја. Сматрало се да се препрека може уклонити оног тренутка, када буде више засметала. А крај овог миленијума, који је обележен покушајем да се помири дух законске регулативе, рационализма и спекулативних потеза, власничка трансформација је постала један његов симбол у сенци, иако се никада није било свесно и не зна се, како далеко ће нас одвести сви ови потези од почетног извора од кога је власничка трансформација започета.¹²⁾

У сваком случају се зна да промене треба да одговоре на многа питања, сасвим рекло би се, "НОВА", јер њихова даља успешност зависи, у великој мери, од власничке трансформације. То је, уједно, дуго путовање у тајанствене пределе, најблиставији продор у поимање стварности а, свакако и најдубље у самом разумевању различитих мишљења. Па, када се брже дешавају (непредвидиве) промене у ситуацији препуној нових догађаја, као што су догађаји у нашој земљи, тачност човековог предвиђања и запажања слаби. За промене које се дешавају брзо, потребно је и више података да би одлуке биле ефикасне и разумне. Неки друштвени процеси се осамостаљују, нагло колебају, тако да њима, ни уз највеће напоре, није могуће управљати, тим пре што су нека од ових подручја уско повезана са необузданим развојем технологије. Не сме се пренебрегнути да се развој глобалних технологија одражава на културу, уметност, вредносна опредељења. "Променити се једном је разумљиво, али променити се много пута је сумњиво, нарочито уколико је у питању идеја која је суштина човека. Ако је неко тако драстично променио свој став, онда у најмању руку треба да остане скроман". - Ђерђ Конрад. Изгледа да је "друштво залутало" тим пре што се приближава граници која се не сме прећи, јер с оне стране престаје свака контрола^[23, 354]. Потребно је наћи додирне тачке са стварношћу, јер оно што раније није било могуће сагледати и (научно) доказати, сада је могуће помоћу технолошких достигнућа и међународних (и правних) стандарда, уз већу прецизност. Зато је неминовно учествовати у тим променама, посебно захваћених светским тржиштем.

12. Истини, ипак, треба гледати у очи јер "зло жели да се приближи савршенству, док добро жели да се позабави ругобом и каљугом да би их преобратио". - Политика од 11. XI 2000, стр. III.

Неминовна последица власничке трансформације је незапосленост или парцијална запосленост, која детерминише појаву дистанцирања од заједнице.¹³⁾ Тако се ствара "другоразредна радна снага", која прихвата "привремена запослења", она без социјалних гаранција и услуга, па представља "праву опасност" као резултат транзиције и глобализације.¹⁴⁾ Уз то, и нове технологије иду томе у прилог. Зато се све то данас не може одвијати на стари начин, тим пре што су се учесници у власничкој трансформацији понашали недолично, бавили су се недопустивим (незаконитим) радњама ношени корупционашким менталитетом. Пошто се менталитет споро мења, у власничкој трансформацији мора се бити стално на опрезу. А власничку трансформацију у Србији (до сада) карактеришу два таласа: први у периоду 1990 - 1991. (по савезном закону); други у периоду 1991 - 1994. (по републичком закону). Али је, можда, још теже што је таква атмосфера довела до одлива високо образоване радне снаге (посебно научника и истраживача са института и са универзитета) јер се није ништа предузимало да се сачува "људски капитал" којим је могуће обликовати најповољнији сценарио за привредни развој сваке земље^[11, 16]. Иако је тешко приказати сву сложеност будућности, ваљало би покушати да се опише једно подручје живота у том замишљеном будућем тренутку. Постоји разпетост између све веће несигурности коју стварају брзи догађаји и потребе за њиховим темељним утемељивањем у оквиру којих би се одвијала "праведна" власничка трансформација. Настојање да се управља власничком трансформацијом биће, можда, могуће тек онда када се мало по мало буде повећала поузданост предвиђања и када се онима који доносе одлуке буду обезбедиле прогнозе боље од садашњих.¹⁵⁾ Па, чувена Протагорина изрека "Човек је мера свих ствари, оних које јесу да јесу, оних које нису да нису"^[6, 104], обавезује на човеково ослобађање, покреће сав стваралачки потенцијал човека и подстиче и охрабрује трагање за новим могућностима. Ту је важно како нешто може бити приказано, важна је та хваљена "вештина убеђивања" којој ништа не може да одоли, већ јој се пре или касније све мора покорити и то својеволјно, а не помоћу принуде.¹⁶⁾

Власничка трансформација се сада налази, можда, на најтежем испиту опстанка, јер је најпотребнија као посебан облик напредовања да се земља заштити

13. Треба подсетити да је (1944) у Великој Британији објављена Бела књига, која је носила наслов *Employment Policy* - Политика запошљавања са првом реченицом: "Влада као свој најважнији циљ прихвата одговорност за одржавање високог и стабилног нивоа запослености у послератном периоду". - *Employment Policy*, Cmd. 6527, London, HMSO, 1944, цит. према: David Henderson: *Inocence and Design: The Influence of Economic Ideas on Policy*, Економски институт, Београд, 1991, стр. 9 (превод). Макроекономија не покрива читаву економију. Постоји и микроэкономија, као други слој економије у којој је присутна савремена технологија. Овде стандардна економска анализа (ни)је од помоћи. Доктрина је интуитивна и саморегулишућа. - David Henderson: *Op. cit.* стр. 9 и 10.
14. Треба подсетити на Ростову (Walt Whitman Rostow) теорију етапног развоја, која разликује *перијод економског развоја* једне земље. Теорија сугерише да су разлике између развијених и земаља у развоју потпуно *нормална* ствар, узрокована чињеницом да се налазе у различитим етапама развоја. - Економски сигнали бр. 72/јун 2000, стр. 85.

од пропадања. Снага негативног не би јој ништа могла нашкодити споља ако не би била изнутра склона паду. А то није искључиво појава данашњице, већ заправо збивање у читавом процесу власничке трансформације.¹⁷⁾ Тиме се откривеној истини даје предност над истином на основу слободног критичког увида да би се показало колико је важније интуитивно зрење него посредовано знање. Тиме су тако отворена врата свакој врсти произвољности и неодговорности.

Шта, заправо, онемогућава провођење власничке трансформације? Додуше, потпун одговор треба тражити, по свему судећи, у правној (законској) регулативи. Она треба да одговори на процес почетне власничке трансформације како би се могао уочити разлог и за ову у току. Али, прави разлог данашње потребе за власничком трансформацијом је обликовање система. Систем је добар ако функционише и док функционише не треба га дирати. Али, он, кад је реч о власничкој трансформацији, није никад профункционисао. Због тога је сваки одговор неразднојо повезан с питањем о томе шта власничку трансформацију највише угрожава на њеном почетном степену. У питању је, сигурно, уздрмавање власничке трансформације у њеном темељу, у одустајању од свих достигнутих нивоа, чак и од логичког поступка, а не само од њене усмерености. А задатак је, управо, у томе да се до краја *разлучи и открије*, у њеној структури, у њеним општостима и законитостима, њеним појмовима и начелима, оно настрано и злоћудно, што нужно води у злочин. А (не)прилике у којима се власничка трансформација данас налази, нису много веће и дубље него у почетку, али су, у начелу, д р у г а ч и ј е . Тако, у изузетно сложеној економској драми, која се стално одиграва, постоје одређе-

15. Од 1946. год. када је донет основни Закон о државним привредним предузећима, па до данашњег важећег Закона о предузећима 1996, предузећа су се десет пута усаглашавала са новим прописима, односно сваке пете године. Важећи Закон о предузећима, као пројекат за власничку трансформацију треба доградити, како би се створиле правне основе за свеобухватну корпоративну трансформацију предузећа и уградила недостајућа решења, тј. попунила правна празнина о привредним друштвима и акционарству уопште. Сам нормативни део тога процеса и није толико сложен, колико је сложено овладавање тим новим системом. Овде је важно да се схвате основна решења запослених као будућих акционара предузећа, због тога што, углавном постоје предузећа у власништву запослених. А већ постоје појаве које одударају од правила. Уместо скупштине акционара (која би могла имати више од стотину лица), успоставља се скупштина од свега неколико лица као заступника свих акционара, па чак и тако да број тих заступника (свих акционара) буде мањи од броја чланова управног одбора, а унапред се зна ко ће одредити те заступнике... Има и других неправилности да на седницу Скупштине акционара долази само председник Савета, који је уједно и члан Управног одбора, што Закон забрањује. - Право и привреда бр. 5-8/2000, стр. 303, 308, 309.
16. "Људска реч је најмеродавнија и најмоћнија сила на свету, да би се могло угрозити само биће, него и довести у питање даљи опстанак људског рода". - Михаило Ђурић: Оп. цит. стр. 304.
17. "Твоја патња потиче од твојих дела." - Тибетанска књига мртвих, Политика од 9. XI 2000, стр. 18.

ни елементи правилности, мада се догађаји не понављају [12, 17]. Па, у чему се онда састоји толико очекивани епохални преокрет? Он се, вероватно, састоји у томе што доводи до видљивих промена у друштвеном систему. Неминован услов за то је добра правна регулатива. Неопходне су измене у Закону о својинској трансформацији да би она издржала све изазове и опасности. И неизвесност је неизбежност с којом се суочава власничка трансформација. Могу се пратити промене у приступима и концептима, али и на плану економског, социјалног и технолошког развоја што показује да власничка трансформација пролази дуг и трновит пут развоја, ризичан и опасан, а да су отуда разумљиви напори да се све то правилно усмери. Сам економски развој се мора посматрати у спрези са социјалним развојем, па у спрези са технологијом, која је у жижи интересовања (везана за реструктурирање привреде), па и нови профил запослених, што подразумева оспособљеност за ефикасније и квалитетније обављање професионалних задатака у условима припрема за наступајући миленијум. А према Сократовом објашњењу: "Мудрост се не састоји само у знању знања него тек у знању знања и незнања" [6, 274]. Изгледа да "највећа невоља данашњег света јесте невоља не увиђања невоље", чиме може да се објасни у чему је смисао одлагања власничке трансформације, ако већ није у потпуности у њеним погрешним корацима. То је тешко исправити, али се, ипак, не може тако наставити. А људски живот је, истина, бесконачно напрезање, зато је потребно разумети и сагледати, колико је власничка трансформација томе допринела. Свакако много, а, по свему судећи, чињено је то уз помоћ знања и незнања.¹⁸⁾

Шта за власничку трансформацију значи реструктурирање привреде?

Степен коришћења (производних) капацитета и људских ресурса је значајан индикатор стања, динамике економског раста и развоја, односно њихове ефикасности и ефективности. Отуда је општедруштвени интерес да се подиже укупан степен искоришћености капацитета. Због недостатка капитала за развој, активирање неискоришћених капацитета је приступачније (јефтиније) од изградње нових, односно од куповине и увоза нове опреме. Али, већи степен искоришћености захтева нове технологије и увођење, посебно, технолошких стандарда у економске процесе. Па, тако, ништа не може да се оствари без одговарајућих услова. Зато многе услове треба претпоставити као пожељне, али ни један не сме да буде ван граница могућности. Један од услова је и одговарајућа алокација ресурса. А

18. Потпуно се пренебрегава оно што је још Ниче уочио, да када се интелектуалац баца у политику, престаје да буде интелектуалац. Директно је у *сукобу са истином*, јер *гази начело науке да проповеда истину*. - Др Љубомир Тадић: *У мајници кризе*, Чигоја, Београд, 1999, стр. 354.

сам раст проистиче из иницијативе и промена унутар друштва: појединци и предузећа иновирају, покрећу или прихватају промене јер имају за то интересе. Њих мотивише жеља за дохотком или страх од губитака. Али се алокација ресурса не поистовећује са микроекономијом. А богатство и величина земље треба да буду такви да омогућују својим становницима да живе радећи слободно и умерено. А наша земља је недавно на једном значајном међународном скупу оцењена "као земља која није исцеђена процесима власничке трансформације и као таква од великог је интереса за потенцијалне инвеститоре", па овакав приступ не искључује заједничка улагања као модел, који треба да се примењује.

А економија је данас заиста крхка, болесна од болести која се зове парализа или, можда, блокада, али коју треба усмеравати тако да се окрене развоју.¹⁹⁾ "За сада се може тврдити толико да је најбољи начин животиња и за појединца и за земљу (државу) уопште онај у коме врлина располаже са довољно средстава да може да се отелови у добрим делима."²⁰⁾

Па, сада када постоје лутања и у процедурама пословања на финансијском тржишту, преструктурирању привреде, и у процесу власничке трансформације, уз постојање сукоба надлежности и недовољно јасне разграничености деловања између појединих органа и институција, а што води и правној несигурности, треба, на новој основи, прилагођавати привреду хармонизованој европској регулативи. Прихватањем правних принципа да што није забрањено, изричито, општим принципима или моралом дозвољено је, требало би да буде и наш прилаз^[25, 7]. Самим тим што већ дуго постоје правне празнине, у којима се губи информација о оној правој величини, то делује као "црна рупа", а то одједном може да се види, јер се (не)довољно испољава (манифестује), а 'црној рупи' је свеједно који облик материје гута^[13, 19]. Пошто су претходници (теорије) преструктурирања привреде и власничку трансформацију оставили неиспитане, потребно је да се сада преструктурирање привреде преиспита и у односу на власничку трансформацију. Ако се тако поступи, лакше ће се моћи увидети да преструктурирање привреде иде у прилог запослености. Добро је подсетити се и на Аристотела, који је открио однос једнакости у изразу робних вредности.²¹⁾ Друштво које би се заснивало на неједнакости људи није могло дати услове да се открију тајне вредности, а та се тајна састоји у томе што су "у облику робних вредности сви радови изражени као једнак људски рад, па тиме и као радови једнаке вредности". Тако је Аристотел најважније проблеме, који се односе на економску активност, а који су и данас за нас најважнији,

19. Треба подсетити да је "демократија диктатура права, али је у употреби". - Политика од 31. III 2000, стр. 4.

20. "Врлина је мерило среће, а човеку припада толико среће колико има врлине и памети и способности да се по њима управља". - Сократ. Ако неко сматра срећним човека због његове врлине, тај ће рећи да је срећна она држава у којој има више врлине. - Аристотел: *Политика*, БИГЗ, Београд, 1984, стр. 172 и 171.

21. По Аристотелу се на пример - пет постеља се може разменити за једну кућу, када су им изједначене вредности или да је пет постеља = толико и толико новца. - Аристотел: *Политика*, БИГЗ, Београд, 1984, стр. XV.

видео у свој њиховој сложености. "Трајна његова заслуга састоји се у томе што је анализирао начине економског прибављања и открио улогу новца као обичног прометног средства и као новчаног капитала [1, 279], у времену када еквивалентни људски рад још није био историјска чињеница". Данас је људски рад еквивалент, што личи на мисао која не одустаје [16, 159]. Зато треба осудити похлепност за добитком, који превазилази задовољавање природним разлозима оправданих потреба. А људи се највише старају за своју својину, а равнодушни су према заједничкој имовини. Изгледа да заједнички послови не стварају јединство, него изазивају раздоре. Али, извор друштвеног зла није приватна својина, него људско неваљалство. У извесном смислу и ово су заједничка добра (деоничари у једном предузећу), али, по општем правилу приватне својине, свако ће више напредовати, јер дела за своју властиту корист. Због тога за врлине приватне својине важи истина из пословице "пријатељима је све заједничко" [1, XVII]. Зато је потребна привредна, стратешка и морална оријентација да би се помогло самом себи. Можда, баш сада у овом периоду, када се (у суштини) назовимо то, наставља власничка трансформација, треба реструктурирати привреду и спречити сувише велику и опасну²²⁾ неједнакост у распореду добара и сачувати радну снагу, јер прекомеран апетит за богатством, с једне стране и тешка сиротиња, с друге стране, представљају највећу опасност, не само за економску активност и друштвени мир, него и за телесно и морално здравље становништва. При свему овоме треба усаглашавати све потезе да се не догоди "сви моћници раде оно што желе" [1, 144]. Мада је "мудри Хиџија" сматрао да су закони, као и обичаји "тирани људског рода", ипак помоћу закона треба разрешити дилеме зависно од тога да ли су закони откривени или донети, јер процес се своди на трагање за добрим и истинитим.²³⁾ Али, један од постулата теорије права је: "Закон увек заостаје у односу на живот". Зато најпре треба одговорити на питање: који принципи треба да леже у основи ових потеза, да би одговарали нашим потребама? Суштина власничке трансформације је да предузећа раде ефикасније. Потребно их је реструктурирати и сачувати радну снагу.²⁴⁾ Ову идеју не треба стављати на пробу, као што се не треба двоумити око власничке трансформације.

22. Недавно је изашла књига *О добровољним приходима*, која указује да спонзорство (донације) толико осиромашује запослене, чија се предузећа појављују као донатори да их то угрожава. А то је код нас узело толико маха, да на то треба озбиљно скренути пажњу.
23. Ако су откривени, они су попут средњовековних закона: а) божански, б) природни или ц) земаљски и као такви постају независни од процеса, познавања и откривања, па се (политички) процес и своди на трагање за добрим и истинитим. Ако су донети, они су продукт уговора између појединаца, њихових споразумевања која су на највишем нивоу - Устав земље. - J. Buchanan i R. Congleton: *Politics by principle, not interest*, Cambridge University Press, 1998, стр. -цит. према Економска политика бр. 2534 од 13. XI 2000, стр. 26.
24. На тај начин омогућити образованим људима да могу да делују на формулисање смерница предузећа, а то је и начин на који се утиче на људе да чине ствари за које они сами нису веровали да могу да их чине. Људима треба омогућити да науче све што се може научити, као на пример подстаћи способност за процењивање прилика, па знање, интелигенција и идеје данас су најважнији састојци, елементи правога руковођења. Оправдано је да су ту, пре свега, важне и д е ј е. -Економска политика бр. 2507 од 8. V 2000, стр. 31.

Али, "онај део грађанства који жели да се имовина очува, мора бити јачи од оног дела који то не жели". Као сваки развитак и научно-стваралачки развитак појављује се, и структурно и функционално, само на основу друштвено-привредног склопа. Ту је вештина стицања имања и вештина вођења имања. "Имање је средство за живот, а богатство је мноштво тих имања" [1, 7].

Да ли је *вештина стицања* исто што и *вештина вођења домаћинства* или је само једна њена грана или је то, пак, вештина која само помаже вођењу домаћинства? Тачно је да *вештина стицања* није исто што и *вештина вођења* домаћинства (предузећа), јер задатак прве је да *прибави*, а друге да *упоотреби*²⁵⁾. Која би, наиме, вештина ако не *вештина вођења* домаћинства (предузећа) учила како треба искоришћавати имање једног домаћинства (предузећа). Зато остаје питање да ли је *вештина стицања* део вештине *вођења* домаћинства или је то посебна вештина. Јер, ако је задатак те вештине да се сазна *одакле* се може стећи богатство и имање, а имање и богатство састоје се од многих елемената, поставља се, у првом реду, питање: да ли је прибављање део вештине *стицања* домаћинства или нешто друго?

Како се у процесу власничке трансформације односити према онима који су стицали, а како према онима који су водили предузеће.²⁶⁾ Отпочињање власничке трансформације поновно и њено убрзање сигурно ће захтевати допуну или измену Закона о власничкој трансформацији и повезивање са Законом о страним улагањима, Законом о предузећима, као и Законом о хартијама од вредности (Сл. лист СФРЈ бр. 64/1989. и 20/1990.) што ће све омогућити праведнији однос према свим учесницима него што је он био у почетној фази власничке трансформације. У том смислу треба: 1) отпочети власничку трансформацију предузећа, где још није покренута; 2) отпочети власничку трансформацију финансијског сектора; 3) отпочети и друге видове власничке трансформације; 4) отпочети доградњу амбијента у коме ће се тај процес одвијати [7, 16]. Овом процесу треба да претходи преструктурирање привреде.

Када треба завршити власничку трансформацију?

Сматра се да досадашњи резултати спровођења (одвијања) власничке трансформације нису нимало охрабрујући.²⁷⁾ За овај процес може се рећи да није ни могао да се брже одвија да не би дошло до масовног растакања друштвеног капитала, стицаног годинама, а и због ваздушне агресије на нашу земљу (март-јуни 1999). Судбина ових предузећа је у рукама (њихових) директора, па су они постали

25. Треба подсетити на Конфучија: "Да би се повећало богатство једног народа треба поштовати један велики принцип: они који га стварају треба да су многобројни; они који га троше да су спори. Само у том случају богатство ће бити довољно". - цитирано према: J. Attali и M. Guillaume: *Анти-економика*, Београд, 1978, стр. 75.

26. Песник Салон каже: "За људе богатство нема граница. Богатство, друга врста стицања, то је вештина богаћења", - Аристотел: *Политика*, БИГЗ, Београд, 1984, стр. 13-14.

већински власници у процесу власничке трансформације. Али, код нас се све тешко одвија, јер се власничка трансформација и транзиција одвијају у условима кризе. А предузећа морају бити власнички трансформисана, па се треба потрудити да се пробуди интересовање за ову промену. Треба да се припреми прелазак и помогне у сналажењу на путу организације мишљења. Свакако се не би могло рећи да нико није крив за пређашње стање око власничке трансформације. Није заслужан, вероватно нико и за ово што се изнова покреће. Премало се мислило, не само зато што се није умело о чему треба мислити већ, првенствено, оно што треба мислити, а то је дакако (биће као такво) узмицало пред првим захватима. Зато је важно да се позиција власничке трансформације у томе препозна, да се дефинише и уобличи. А у основи економске логике стоји, управо, овај систем резоновања. Дилема је само којим методама и на који начин треба да се реализује овај процес. Да ли треба цео систем власничке трансформације провести као скуп мањих групација (мала и средња предузећа) или га реализовати интегрално? Аргумент ипак иде у прилог парцијалној власничкој трансформацији, због већ делимично обављене власничке трансформације. А аргументи у прилог интегралне концепције су следећи: рационалнија и ефикаснија организација и адекватна законска регулација власничке трансформације. То би, можда, одговарало и првој концепцији, јер се ефикасније и на најподеснији начин усмеравају стране инвестиције у предузећа са добро решеним статусом власничке трансформације.

Можда треба рећи да нема издиференцираног става о томе да ли је бољи први или други приступ. Постоје и друге (економске) солуције у којима само струка може да заузме став шта је боље. Врло је сложено питање како реализовати ту бољу, односно најбољу варијанту, као и какве ће последице бити без обзира на предности. У сваком случају би се последице код обе варијанте, у данашњим (нашим)

27. До сада је 2657 предузећа у Републици Србији поднело захтев за процену вредности капитала (друштвеног), што је први услов за власничку трансформацију. Њих 1802 предузећа добило је процену вредности капитала. Самим тим што је 30. јуни 2000. године био последњи рок када су се предузећа морала уписати у судски регистар са процењеном вредношћу капитала којим располажу, види се да власничка трансформација споро тече или је у застоју. У власничку трансформацију ушла су у први круг 352 предузећа, што је око 50% од укупног броја предузећа. Од овога броја у Београду их је 114 предузећа (32% од укупног броја), у Централној Србији 70 предузећа, на Косову и Метохији 6 предузећа, у Војводини 162 предузећа (46% од укупног броја). У овим предузећима запослено је укупно око 110.000 радника (просек око 311 радника у предузећу). По правилу се овде ради о најуспешнијим предузећима, а већина ових предузећа започела је власничке промене по ранијим законима о својинској трансформацији. Укупан капитал којим располажу ова предузећа, која су ушла у ове власничке промене износи око 3.350 милиона ДМ или око 9,5 милиона ДМ по предузећу. Број грађана који су постали акционари износи 152.000, међу којима су око 4/5 грађани са правом приоритета, а око 1/5 спољни акционари. У други круг власничке трансформације ушла су 94 предузећа а упис је завршен у 153 предузећа. Извор података је Министарство за економску и власничку трансформацију Републике Србије, цитирано према: Др Мирко Васиљевић: *Предузећа и харџије од вредности*, Привреда и право бр. 5-8/2000, стр. 4, ф. 1.

условима, брзо испољиле, самим тим што се хронично пати од несташнице капитала. А, опет, одлагање овог проблема има као пратеће последице заостајање у развоју. Решење је, очигледно, да се подржи тренд власничке трансформације, јер страна улагања не долазе у земљу као дародавци, већ као профитне организације. И то трагају за што већим профитом. Они се појављују као инвеститори "па је за њих свеједно да ли да изграде фабрику чоколаде или ауто пут" [20, 10]. А недовршена власничка трансформација, поготово непреструктурирана предузећа, подразумева да свако стране улагање може ићи на штету запослених и производње. Зато и треба поставити питање када треба окончати власничку трансформацију. Треба рећи две ствари: онда када је *могуће* и онда када је *одговарајуће*. А то је условљено и самим околностима, па ће избор бити задовољавајући, ако то буде оно што и одговара [1, 214]. Судаћи по свему, власничку трансформацију, у свој својој слојевитости треба закључити када је најкорисније и најпробитачније, треба је привести крају кад пружа највише *преимућство* [2, 277]. При томе се треба служити научним методама да би се нашло дугорочно решење у развоју и у запослености, јер се сиромаштво може превалити само "робусним" економским растом.

Могућности, можда, има и више, али оно што одговара сигурно ће се показати као најприкладније и најлакше се може извршити у реалним приликама. Можда се до сада, заиста, превише делало, а премало *мислио*, јер се, уистину, још није било спремно ни кадро за ово друго, али је најзад дошло време да може да се мисли [6, 40]. Указала се потреба и нужност преузимања једног задатка, који је, по свему судећи, једини још преостао да предочи неки путоказ и учини прве, опрезне испитивачке кораке у том правцу.²⁸⁾ Зато је велика мудрост да се у оваквим околностима изведе праведна и ефикасна власничка трансформација. Разуме се да она није постављена као затворен систем и не треба је тако тумачити, али је треба видети у неко време као заокружену, мада је све то подложно променама према околностима које све то детерминишу. То је разлог, што је познато, да се мултинационалне компаније, по правилу, мешају у унутрашњи живот (сваке) земље у коју се улаже капитал. У процесу власничке трансформације и фазама у самој реализацији тога процеса, треба се суочити са чињеницом да земље у које се капитал инвестира (увознице капитала) губе део свога (економског) суверенитета. Земље (компаније), које улажу свој капитал у другу земљу, неће се одрећи утицаја на процес доношења најважнијих одлука. Већ самим тим, што логика капитала инсистира на томе да тражи свој простор за деловање, а то значи да има утицај који му обезбеђује опстанак и оплодњу, правом законском регулативом земља увозница капитала мора обезбедити себи заштиту [25, 24]. Али, прихватање страних инвестиција је, можда, најприхватљивије решење за земљу која је принуђена да недостајак капитала решава на тај начин. Улазак страног капитала је само мало боља варијанта од одласка људи без посла у друге земље. А власничка трансформација

28. Ради се апсолутно мисленом поступку да смо последних седамдесет година XX века присуствовали сукобу између *капитализма* специјализованог у производњи богатства, али оскудне расподеле, и *социјализма*, специјализованог за расподељивање богатства, али неспособног да га адекватно производи. - Политика од 1. X 2000, стр. 6 и још...

која је (у нашим приликама) изнуђен потез трајаће онолико дуго, колико буду трајале околности које су је определиле. Не постоји ни један разлог да се доведе у питање регуларност власничке трансформације.

Закључна разматрања

Истраживања преструктурирања привреде у контексту власничке трансформације данас, која све више попримају црте отвореног дијалога и указивања на опрезност, није нимало лако привести крају, чак ни само у неком скраћеном, једва тек издалека наговештенем облику, а камоли у потпуности. Није могуће ни поуздано закључити какви су изгледи да се власничка трансформација "праведно" изведе, опстане у времену у коме има толико изазова. Може се, можда, поуздано потврдити и оправдати водећа мисао да је подстицање власничке трансформације од пресудног значаја за отрежњење и освешћење наше земље. Но, структурне промене и власничка трансформација нису сасвим обичне, тривијалне, свакидашње појаве, већ нешто доиста изузетно у највећој могућој мери. То су овоземаљске, тако рећи, базичне стреле које продиру дубоко у суштину друштвеног ткива сваке земље, а које се зачињу и развијају у људском мишљењу. Ово утолико пре што је власничка трансформација једна од циљева транзиције, а која себи придаје важност водитељице. Није ли то неки снажан порив, који је нагло разбуктао мишљење, а оно се морало спотаћи о своје, дотада, немишљене мисли и изгубило чврст ослонац, те постало проблематично само себи иако, ослонац за своје деловање не треба тражити нигде изван себе, већ само једино у себи самом.

Власничка трансформација, у основи, не трпи ништа (мутно), нејасно, па зато и подстиче на даље разашњавање. Колико год се мислило да су преструктурирање привреде и власничка трансформација самостални чиниоци, односи између њих се стално испреплићу у правцу све потпунијег подређивања једне стране другој. Па, уколико власничка трансформација означава прекорачење свих граница које човека подсећају на његову коначност и несавршеност, онда је тешко избећи закључак да је власничка трансформација крајње опасна ствар, ако се одвија спонтано. Она доводи, у великој мери, до незапослености и до осиромашења привреде и друштва. Али, отворен и усмераван пут власничкој трансформацији омогућава неке потезе у вртлогу технолошког кошмара којим смо захваћени, да се нађе начин како да се власничка трансформација оконча. "Највећа невоља данашњег света јесте невоља неувиђања невоље".²⁹⁾ Па изгледа да нема другог избора него да се храбро истраје у обликовању и спровођењу власничке трансформације, јер не може да се објасни у чему је смисао свих тих вртоглавих промена, ако се у жижи тога не нађе власничка трансформација. Па, власничку трансформацију треба извести када предузеће буде рентабилно, те тако интересантно за стране инвеститоре [21, 196]. Све ово иде у прилог преструктурирању привреде, која ће довести до те рентабилности, али на новој основи, чији је примарни циљ стварање

29. Ништа није једнозначно, већ све има две ствари, разапето је између два пола.

претпоставке за финансијска тржишта. Зато је неминовно разумети улогу власничке трансформације. Она је, свакако, прихватљива ако је прогресивна, никако ако је поробљивачка.

Литература

- [1] Аристотел, (1984) ПОЛИТИКА, БИГЗ, Београд
- [2] Аристотел, (1982) РЕТОРИКА, изд. Слободан Машић, Београд (независно издање 40)
- [3] Attali, J. i Guillaume M., (1978) Анти-економика, Београд
- [4] British Steel Consultants (BSCOS), (1991) Студија о реструктурирању црне металургије у Југославији - прилози за (п)реструктурирање, Извештај фазе 2 (Смедерево), Београд
- [5] Базлер-Маџар, М., (2000) Економска интеграција на територији бивше Југославије - на путу ка европској интеграцији, Економски институт, Београд
- [6] Ђурић, М., (1999) О потреби филозофије данас - филозофија између Истока и Запада, Прометеј, Нови Сад
- [7] Ђурић, Д., (2000) Системске, транзиционе и интерне претпоставке трансформације привреде, Нишко саветовање економиста, Ниш (мај)
- [8] Економски институт Београд, (1995) Основни програм преструктурирања привреде и приватизација, Београд (20.IX)
- [9] Економски сигнали, (2000) бр. 72, Београд
- [10] Економска политика (2000) бр. 2534; 2507, Београд
- [11] Гречић, В., (ред.) (1996) Миграција високо стручних научних кадрова и научника из СРЈ, Савезно министарство за науку и животну средину, Београд
- [12] Henderson, D., (1991) Innocence and Design: The Influence of Economic Ideas on Policy, Економски институт Београд
- [13] Infeld, L., (1983) Albert Einstein, his Work and its Influence on our World, Полит, Београд
- [14] Komai, J., (1992) The Road to a Free Economy - Shifting from a socialist system: The Example of Hungary, Економски институт Београд
- [15] Komai, J., (2000) The Road to a Free Economy - Ten Years After, Transition No 2
- [16] Мериђијани, (1999) бр. 3-4, Београд
- [17] Мијатовић, Б., (1993) Приватизација, Економски институт, Београд
- [18] Министарство за економску и власничку трансформацију Републике Србије, (2000) Преглед власничких промена у привреди Србије, Београд (мај)
- [19] Право и привреда, (2000) бр. 5-8, Београд
- [20] Словић, Д., (2000) Економски аспекти концесија, Економски видици бр. 1
- [21] Табароши, С., (1997) Транзиција мунди, Правни факултет, Београд
- [22] Тадић, Љ., (1999) У матици кризе, Чигоја, Београд
- [23] Toffler, A., (1997), Future Shock, Грмеч, Београд
- [24] UNESCO World education Report, (2000) The right to education - Towards education for all throughout life, Paris
- [25] Васиљевић, М., (2000) Приватизација - циљеви и лутања са посебним освртом на законска решења у Србији, излагање на саветовању НДЕЈ, Економски факултет, Београд, 23. и 24. марта

- [26] Васиљевић, М., (2000) Предузећа и хартије од вредности, Право и привреда бр. 5-8/2000
- [27] Зјалић, М. Љ., (1998) Преструктурирање као услов за функционисање привреде, монографија "Раст, структурне промене и функционисање привреде Србије", редактор проф. др Милан Илић, Економски факултет у Крагујевцу и Економски факултет у Нишу, Крагујевац
- [28] Зјалић, М. Љ., (1999) Запосленост у условима неизвесности, монографија "Економски токови привреде Србије у условима транзиције", редактор проф. др Биљана Предић, Економски факултет у Нишу и Економски факултет у Крагујевцу, Ниш

(чланак примљен 20. XII 2000.)

**Ph. D. Ljubica M. Zjalić,
Senior Research Fellow,
Economic Institute of Belgrade**

***Restructuring of economy within transformation
of property now days***

Abstract

Terms imposed by transition and property transformation have multiple effect on (technological) restructuring of economy. These are dynamic, but insufficiently known, mostly the new processes. Certain mechanisms of the economic regulation, intended for help in restructuring of economy and property transformation, mainly do not reach their function, and furthermore they limit choice of required options for it. So, the question, when to accomplish property transformation arises, as (technological) restructuring of economy does not follow some certain dynamic, due to insufficient investments, usage of capacities etc. It slows down transformation of property, but (and) to establishing (do not establish) relation between intention to commence expected transformation of property and risk that it brings, which again postpones transformation of property, as it is difficult to accept circumstances which consist so many uncertainty. Solution of such problems should not bring to blockade, but strategic caution is necessary, even more as, the circumstances themselves indicate that events in field (technological) of restructuring should be permanently considered, in order not to present many other difficulties, as unemployment. Transformation of property should be accomplished when it is possible and it should be appropriate. Understanding these problems might mean changes in comprehension of processes in which should be entered more complexional, but very carefully.

Key words: *restructuring, transformation of property, economy, transition, unemployment, investments*